

Uusia avauksia – E-kirjat ja Ipad lääketieteen opiskelun tukena

Terhi Sandgren & Jukka Englund

E-kirjojen parantunut saatavuus on mahdollistanut e-kirjakokoelmien kehittämisen ja tablettitietokoneiden yleistymisen on tehnyt niiden käyttämisen asiakkaiden näkökulmasta houkuttelevaksi vaihtoehdoksi. Helsingin yliopiston kirjaston Meilahden kampuskirjasto Terkossa ja Helsingin yliopiston Lääketieteellisessä tiedekunnassa on kahden viime vuoden aikana on klikattu auki monta uutta lukua e-kirjoissa, sekä kirjaimellisesti että kuvainnollisesti.

Tässä artikkelissa käsitellään e-kirjakokoelmia Meilahden kampuksella. Kahden viime vuoden aikana Terkkoon hankittujen e-kirjojen määrä on kasvanut jyrkästi ja e-kirjojen löytyvyyttä on parannettu kehittämällä Book Navigator- ja Terkko Navigator -palveluita. Helsingin yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa on puolestaan alkanut syksyllä 2013 projekti, jossa opiskelijat ovat saaneet opiskeluvälineekseen iPadin, johon on ladattu kolme ensimmäisen vuoden kurssikirjaa.

Laajentunut e-kirjatarjonta mahdollistaa hankinnat

Syksyllä kaksi vuotta sitten e-kirjojen parantunut tarjonta mahdollisti laajojen e-kirjaostojen tekemisen Helsingin yliopiston kirjastoon. Lääketieteellisten e-kirjojen määrä nousi tällöin 60 teoksesta lähes 900 kirjaan. Vuonna 2012 kirjoja ostettiin jälleen lisää edellisen syksyn mallilla ja lääketieteellisten e-kirjojen määrä nousi lähes 2000:een.

Vaikka tässä artikkelissa keskitytäänkin lääketieteellisiin e-kirjoihin, e-kirjakokoelmaa on hyvä tarkastella myös oppiaine- ja kampusrajat ylittävänä kokonaisuutena. Asiakkaidemme käytössä on myös muiden Helsingin yliopiston kirjaston kampuskirjastojen aihepiirien e-kirjat, joista varsinkin biotieteellinen aineisto on varsin relevanttia myös Meilahden kampuksella.

Meilahden kampuksen näkökulmasta kokoelmiin on hankittu lääketieteen kannalta keskeis-

ten kustantajien tarjoamia lääketieteellisiä kirjajakokoelmia eli kustantajien kokoamia valmiita kirjapaketteja, joihin on kerätty kyseisen kustantajan tiettyä vuonna ilmestyneitä lääketieteellisiä kirjoja. Kirjakokoelmat on hankittu kertaosto-mallilla, joka vastaa painetun kirjan hankintaa eli kirjat maksetaan kerran, jonka jälkeen ne ovat kirjaston käytettävissä aina.

Kuluvana vuonna olemme saaneet käyttööme myös e-kirjapalveluita, joista on ollut mahdollista helposti hankkia yksittäisiä teoksia kertaostoina. Toinen keskeinen hankintamalli on e-lehdistä tuttu lisensointi eli kirjasta maksetaan vuosimaksua. Lisensoitavien kirjojen määrän olemme pyrkineet pitämään mahdollisimman pieneenä, jotta kulut eivät nousisi liikaa. Olemme kokeilleet myös käyttömääriin perustuvia hankintamalleja (Evidence Based Acquisition, Patron Driven Acquisition). Tämä hankintamalli on mielenkiintoinen ja sitä tulemme jatkossa varmasti hyödyntämään yhä enemmän.

Painotus kurssikirjoissa

Yksittäisten asiakkaiden toivomien kirjanimekkeiden löytäminen e-kirjapalveluista oli aluksi vaikeaa: ja onkin erityisen ilahduttavaa on, että kysytyimpiä teoksia, kurssikirjoja ja erikoislääkärikuulusteluvaatimusten kirjoja, löytyy yhä enemmän erilaisista kirjapalveluista elektronisena. Kurssikirjoista on hankittu e-versio aina kun se on mahdollista.

Lääketieteen perusopintojen kurssikirjoista on tällä hetkellä 32% (60/182) elektronisena. Hammaslääketieteen perusopintojen kurssikirjoista, jotka ovat osittain päällekkäisiä lääketieteen perusopintojen kurssikirjojen kanssa, e-versio löytyy 44% (36/81) ja erikoislääkärikuulusteluvaatimusten kirjoista n. 27% (115/414).

Päänvaivaa e-kirjojen hankinnassa aiheuttavat lisensoitavien kirjojen korkeat hinnat, yhtäaikaisten käyttäjien määrän rajoitukset ja se, että osassa e-kirjapalveluita ei ole saatavissa kirjan uusinta painosta vaan johdonmukaisesti edellinen painos. Rajoitettu yhtäaikaisten käyttäjien määrä on hankala erityisesti kurssikirjoja hankittaessa, koska kurssikirjoja voi teoriassa tarvita 170 opiskelijaa samanaikaisesti.

Book Navigator ja Terkko Navigator helpottavat hakua

E-kirjojen käytön edistämässä oleellista on se, että ne löytyvät helposti. Luonnollisesti e-kirjat luetteloidaan Helsingin yliopiston kirjaston Helka-kokoelmatietokantaan, jonka lisäksi e-kirjojen löytyvyyttä on parannettu kehittämällä Book Navigator – ja Terkko Navigator –palveluita.

Book Navigator -palvelu on ollut käytössä Terkossa jo aikaisemmin, mutta e-kirjojen määrän kasvuttua siihen kehitettiin vuonna 2012 uusi käyttöliittymä ”mobile first”-periaatteella. Tämä tarkoittaa sitä, että käyttöliittymä mukautuu laitteeseen, jolla sitä käytetään. Book Navigator -palvelun perusajatuksena on olla elektroninen kirjahylly, jossa eri kustantajilta hankitut kirjat löytyvät yhden palvelun kautta. Kirjoja on mahdollista hakea teoksen tietojen perusteella ja selata aihekategorioittain. Kirjautumalla palveluun asiakkaiden on myös mahdollista luoda oma henkilökohtainen kirjahylly. Book Navigator -palvelu kehittyy koko ajan, se on käytössä Helsingin yliopiston kaikilla kampuksilla, ja uusia aihekategorioita lisätään sinne jatkuvasti.

Terkko Navigator on puolestaan palvelu, josta löytyy lääketieteellisten kirjojen lisäksi lääketieteellisiä lehtiä, tietokantoja ja syötteitä. Katego-

riat ovat samat kuin Book Navigatorin lääketiede-osiossa. Terkko Navigatorista löytyy myös lääketieteen opiskelijoille räätälöity profiili ”Otto - opiskelijan Terkko”, josta löytyvät elektronisten kurssikirjojen lisäksi muita opiskelijoille hyödyllisiä palveluita, kuten Digitaalinen kurssikirjasto, jonne opettajat voivat ladata luentomateriaalinsa.

Kirjaston näkökulmasta erillisen e-kirjapalvelun ylläpitäminen toki työllistää. Kirjojen tietojen viemistä Book Navigator – ja Terkko Navigator –palveluihin on pyritty tekemään mahdollisimman paljon koneellisesti, mutta edelleen kirjojen luokittelu eri kategorioihin vaatii myös ajatus- ja käsityötä.

Tiedotus, koulutus ja käytön seuranta

E-kirjoja käytön edistäminen on vaatinut runsasta tiedottamista ja markkinointia useaa eri väylää pitkin. Tiedotuksessa on hyödynnetty kirjaston kotisivuja ja Facebook-profiilia sekä opiskelijoiden ja henkilökunnan sähköpostituslistoja. Eritäin tärkeä väylä markkinoinnille ja tiedotukselle on ollut asiakkaille tarjottava koulutus.

E-kirjojen käyttöä on opetettu opiskelijoiden pakollisiin opintoihin kuuluvassa kirjaston järjestämässä tiedonhaun koulutuksessa, tutkijakouluille pidetyissä koulutuksissa, Terkon avoimissa asiakaskoulutuksissa ja HYKSin osastoilla ja klinikoilla järjestetyissä koulutuksissa. Kirjastotilassa e-kirjoja on markkinoitu Info-TV:n ja painettujen kurssikirjojen välittömään läheisyyteen sijoitettujen QR-koodien avulla, jotka johtavat vastaaviin e-kirjanimekkeisiin.

iPad-projektin tiimoilta tehdään myös lukuisia kyselytutkimuksia ja alustavien tulosten mukaan esimerkiksi peräti 93% on käyttänyt laitetta aktiivisesti opetustilanteissa. Yli puolet (53%) on asentanut laitteeseensa yli kymmenen sovellusta. Ongelmia iPadin käytössä on ilmennyt varsin vähän ja apua on pystytty antamaan joustavasti. Opiskelijat toimivat myös toisilleen vertais-tukena ja he myös tuovat aktiivisesti uusia sovelluksia opettajien arvioitaviksi. Inkling-kirjojen

käyttöön saattamisessa, lataamisessa ja käytössä ei ole käytännöllisesti katsoen ollut minkäänlaisia ongelmia.

Tilastoinnin haasteita

Käyttötilastojen vertaileminen eri palveluista saatavien kirjojen välillä on tällä hetkellä haastavaa useasta eri syystä. Vaikka keskeiset kustantajat ovat sitoutuneet noudattamaan tilastojen keräämisessä käytettävää Counter-standardia, eri alustojen tekniset ratkaisut näyttävät tuottavan varsin erilaisia tilastoja. Käyttötilastot ovat erittäin oleellinen osa kokoelmatyötä ja Helsingin yliopiston kirjastossa työskennellään paraikaa voimallisesti elektronisten aineistojen käytön seurannan kehittämiseksi.

Tällä hetkellä olemme systemaattisesti seuranneet käyttötilastoja lisensoitavien aineistojen osalta ja tehneet kertaostoina hankituista aineistoista pistokokeita. Tämän pienen otoksen perusteella käyttö on kasvanut viime vuodesta suosittujen aineistojen osalta lähes kaksinkertaiseksi, mutta eri lääketieteen erikoisalojen välillä vaikuttaa olevan eroja käyttömäärissä.

E-kirjojen käyttötilastojen seuraaminen on tärkeää varsinkin nyt e-kirjaitaipaleemme alkuvaiheessa. Käytön seuranta on tietysti oleellista kun on kysymyksessä lisensoitava aineisto, mutta myös kertaostoina hankittujen e-kirjojen käyttöä on tärkeä seurata, jotta voimme arvioida sitä kuinka asiakkaamme ovat löytäneet ne ja onko niitä tarpeen markkinoida enemmän.

Lääkäriin määräys: yksi tabletti per opiskelija

Helsingin yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa on alkanut syksyllä 2013 iPad-projekti. Opiskelijat ovat saaneet opiskeluvälineekseen iPadin, johon on ladattu 3 ensimmäisen vuoden kurssikirjaa.

Alkusysäyksen projektille antoi se, että kesällä 2011 kuului yhdysvaltalaisilta lääketieteellisiltä kampuksilta (University of California, Irvine ja Stanford University) jännittäviä asioita. Siellä

uudet lääketieteen opiskelijat saivat opintoja varten käyttöönsä iPad-laitteen. Näissä projekteissa eivät kuitenkaan olleet paikalliset kirjastot mukana, joten päätimme Terkossa lähteä proaktiivisesti tuomaan ideaa omalle kampuksellemme.

Heti syyskuussa 2011 Terkko julkisti uuden TerkkoPad-palvelutuotteen, joka on lainattava iPad-laite sisältäen siihen valmiiksi ladattuna keskeisiä iPadille suunniteltuja kurssikirjoja. TerkkoPad tulikin markkinoille juuri oikeaan aikaan, sillä kovinkaan monet asiakkaistamme eivät vielä silloin olleet tutustuneet tablet-laitteiden mahdollisuuksiin, tai interaktiivisten kurssikirjojen uuteen maailmaan.

TerikkoPad oli varsin suosittu ensiaskel, mutta pian kävi selväksi, että asiakkaat kaipasivat kirjoja ja muuta sisältöä omiin, henkilökohtaisiin laitteisiin. Tällöin esimerkiksi kirjojen tarjoamat sosiaalisen lukemisen työkalut olisi mahdollista ottaa käyttöön täysipainoisesti.

Erkon säätiön rahoitus veiteenpäin

TerikkoPad oli kuitenkin mainio väline lähteä viemään alkuperäistä ideaa eteenpäin tiedekunnan päättävälle elimille. Tiedekunnan dekaani innostui Terkon alkuperäisestä ideasta ja lähti päämäärätietoisesti etsimään hankkeelle rahoitusta. Jane ja Aatos Erkon säätiö kiinnosti meitä asiasta ja projektia esiteltiin heille sekä dekaanin että Terkon toimesta.

Säätiön kahden vuoden rahoitus varmistui tammi-kuussa 2013 ja Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan iPad-projekti käynnistyi. Projektiryhmässä on mukana tiedekunnan opettajia sekä henkilöitä Tietotekniikkakeskuksesta ja Terkosta. Nytemmin mukaan on tullut myös opiskelijoiden edustajia.

Opiskelijat saivat laitteensa kolmantena opiskelupäivänään. Ensimmäisen vuoden opettajat olivat saaneet laitteensa jo aiemmin, jotta he pystyisivät suunnittelemaan opetustaan.

Kolme keskeistä kirjaa saatavilla

Laitteisiin voitiin ladata kolme keskeistä kurssikirjaa (anatomia, histologia, solubiologia), jotka olivat iPad-kirjojen testivoittajan Inkling-nimisen yrityksen interaktiivisia kirjoja. Inkling rakentaa tutut kurssikirjat kokonaan uudestaan toimiviksi iPad-sovelluksiksi, joihin voi tehdä alleviivauksia, korostuksia ja kirjoittaa muistiinpanoja. Kirjat sisältävät myös tehtäviä, monivalintatestejä ja mahdollisesti myös videoita. Kirjoihin voi tehdä tehokkaita hakuja, jolloin tarvittavat tiedot ja asiayhteydet selviävät nopeasti.

Kirjoja voi käyttää paitsi iPadeilla niin myös pilvipalvelun kautta selaimella ja iPhone-älypuhelimella. Yksi hienoimmista käyttöoptioista Inkling-kirjoissa on sosiaalisen lukemisen mahdollistavat julkiset muistiinpanot. Esimerkiksi anatomian professori rikastaa kurssikirjan perustekstiä omilla kommentteillaan ja lisäyksillään ja häntä ”seuraakin” kirjan sisällä lähes koko kurssi (170 opiskelijaa).

Inkling ja Terkko ovat tarjonneet myös myöhempien vuosien opettajille mahdollisuuden tutustua kirjoihin maksutta. Heille, joilla on oma iPad-laite käytössään, on tarjottu ladattaviksi kaksi heitä kiinnostavaa kirjaa. Tämä yhteistyötarjous onkin ollut suosittu ja selvästi opettajat haluavat jo valmistautua tulevan iPad-sukupolven opiskelijoiden saapumiseen heidän kursseilleen.

E-kirja vakiintuu työvälineeksi

E-kirjan vakiintuminen uutuudesta arkipäivän työvälineeksi on meneillään Meilahden kampuksella. Keskeistä prosessissa on ollut se, että samaan aikaan on tapahtunut kaksi toisiansa tukevaa ja ruokkivaa asiaa: tabletilaitteiden yleistyminen ja e-kirjatarjonnan parantuminen. Tärkeää on ollut myös tiedekunnan johdon tuki ja se, että asiakaskuntamme on varsin tottunut käyttämään elektronisia lehtiä ja tietokantoja.

E-kirjojen osalta olemme saaneet avattua jo monta lukua. Voimme olla tyytyväisiä, että olemme tilanteessa, josta on hyvä jatkaa aktiivisesti e-kirjoista tiedottamista ja kokoelman kehittämistä. Tätä kirjaa ei olla vielä kuitenkaan loppuun luettu.

Tietoa kirjoittajista

*Terhi Sandgren, kokoelmapääällikkö
Helsingin yliopiston kirjasto,
Meilahden kampuskirjasto Terkko
Email. Terhi.sandgren@helsinki.fi*

*Jukka Englund, johtava tietoasiantuntija
Helsingin yliopiston kirjasto,
Meilahden kampuskirjasto Terkko
Email. Jukka.englund@helsinki.fi*